

Komünist Manifesto'daki 'the Idiocy of Rural Life' İfadesinin Anlamı Üzerine: Kır Hayatının 'Aptallığı' mı 'Yalıtlımlışlığı' mı?

M. Burcu Bayrak, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0001-8114-6527, e-posta: burcubayrak@ibu.edu.tr

Arif Erençin, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0002-1926-2663,
e-posta: erencin_a@ibu.edu.tr

Özet

Marx ve Engels'in kaleme aldığıları *Komünist Manifesto* adlı eser, yazıldığı dönemde günümüze kadar güncellliğini korumuştur. Tüm bu zaman boyunca da birçok yanlış anlamanın ve yanlış yorumun konusu olmuştur. Bunun arkasında yatan nedenlerden biri, hatalı çevirdir. Bu çalışmada, *Komünist Manifesto*'nun farklı çevirilerinde en sık rastlanan hatalardan birine konu olan 'the idiocy of rural life' ifadesinde yer alan 'idiocy' sözcüğü, hem etimolojik bağlamda hem de *Komünist Manifesto*'nun kapitalist kentleşme sürecine ilişkin analizini kendi tutarlığını içinde doğru anlamak amacıyla ele alınmıştır. Eski Yunanca 'idios' sözcüğünden türetilmiş olan 'idiocy'nin anlamı, Hal Draper'ın gösterdiği üzere, zaman içinde değişerek 'yalıtlımlışlık'tan 'aptallık'a doğru kaymış ve sözcüğün eski anlamı tamamen ortadan kalkmıştır. İngilizce çevirilerde sık rastlanan bu hatalı çeviri sorunu, bu konuda önemli bir istisna olan Nail Satlıgan çevirileri dışında, *Komünist Manifesto*'nun Türkçe çevirilerinde de görülmektedir.

Dolayısıyla Türkçe yazın, gerek konuyu ele almamaları gerekse de yanlış çeviriye dayalı hatayı sürdürmeleri nedeniyle yetersiz kalmaktadır. 'Idiocy' sözcüğünün doğru anlamını yeniden gün yüzüne çıkarmanın iki önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İlk olarak, 19. yüzyılda kapitalizmin aldığı biçim üzerinde belirleyici bir unsur olan kır-kent çelişkisini ve bu çelişkiye burjuvazinin müdafahesini daha doğru bir biçimde anlamak mümkün olabilecektir. İkinci olarak da 'idiocy' sözcüğünün *Komünist Manifesto*'da karşılığının 'aptallık' olarak çevrilmesi ile Marx ve Engels birlikte; *Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i* adlı eserinde 'bir çuval patates' benzetmesi nedeniyle de Marx tek başına; köylülere karşı aşağılayıcı ya da küfürmeyici bir yaklaşım sergiledikleri yönündeki olumsuz eleştirilerin hedefi olmaktadır. Dolayısıyla 'the idiocy of rural life' söz öbeğinin doğru çevrilmesi ve 'bir çuval patates' metaforunun bağlamından koparılmadan okunmasıyla bu iki

ifadenin, olumsuz eleştirilerin dayanak noktası olmalarının önüne geçilebilecektir. Marx ve Engels'in kırsal yaşama atfettiği niteliğin 'aptallık' hali olmaktan kurtarılması için doğru bir okumanın yapılması; kır-kent ayrimı bağlamında kırsal emeğin, kentin entelektüel yaşamından 'yalıtlılışlığı' üzerinden değerlendirilmesi ve kapitalist kentleşme bağlamında kırsallığın burjuvazi ile doğru biçimde ilişkilendirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Komünist Manifesto*, *the idiocy of rural life*, aptallık, yalıtlılışlık, kır-kent gelişkisi.

On the Meaning of 'the Idiocy of Rural Life' Mentioned in *The Communist Manifesto*: the 'Stupidity' or the 'Isolation' of Rural Life?

Abstract

The Communist Manifesto of Marx and Engels, still keeps its actuality since its publishing era. Along this time, it has been subject to lots of misunderstandings and inaccurate interpretations. In this article, the word 'idiocy' has been discussed etymologically for reaching an accurate analysis of *The Communist Manifesto* on capitalist urbanization process. The expression 'the idiocy of rural life' is subjected to one of the most frequent mistakes in different translations of *The Communist Manifesto*. As Hal Draper's emphasizes, the meaning of 'idiocy', which had been derived from old Greek 'īdios' was forgotten and has changed over time. While meaning of the word has shifted from 'isolation' to 'stupidity', its original meaning has completely disappeared. The mistake made during translation is not only peculiar to English versions, but also can be observed in Turkish versions except for Nail Satlıgan's translation.

Since inaccurate translation has led to wrong interpretations and a failure to discuss this subject in Turkish literature, our study, by re-emphasizing the accurate translation of the word 'idiocy', aims to make two contributions. Firstly, it may be possible to understand the rural-urban contradiction and the intervention of the bourgeoisie to this contradiction, which are determining factors on the form of nineteenth century capitalism. Secondly, by translating 'idiocy' as 'stupidity', in *The Communist Manifesto* both Marx and Engels and in *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte* by using the metaphor 'a sack of potatoes' Marx on his own, are targeted by unfavourable critics for intending contemptuous and sarcastic attitudes against peasants. Hence, by accurate translation of 'the idiocy of the rural life' and reading the metaphor of 'a sack of potatoes' in its context, it will be possible to prevent these two expressions being rationale of unfavorable critics. In order to release the meaning that Marx and Engels attribute to the characteristic of rural life from its meaning as 'stupidity' it is necessary to be read accurately; the rural labour in context of the rural-urban distinction has to be evaluated in terms of 'isolation' from urban intellectual life and rurality in context of the capitalist urbanization has to be associated properly with the bourgeoisie.

Keywords: *The Communist Manifesto*, the idiocy of rural life, stupidity, isolation, the rural-urban contradiction.

Giriş

*Komünist Parti Manifestosu*¹ yaygın adıyla *Komünist Manifesto*, oldukça kısa bir metindir; ama yayılmasının üstünden geçen 172 yıla rağmen hâlâ en çok başvurulan, yayılan ve çevrilen kitapların başında gelmektedir. Marx ve Engels'in 1848 yılında Almanca olarak kaleme aldıkları eser, sadece 23 sayfadır; yarattığı etki ise sahip olduğu sayfa sayısının çok üstündedir.

Komünist Manifesto, oldukça geniş bir okuyucu kitlesine sahip olmasının yanı sıra olumsuz eleştirilerin de odağındaki bir eserdir. Bu olumsuz eleştirilerin bir kısmı eserin yanlış anlaşılmasıından ya da yanlış yorumlanmasıından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte yanlış anlamak ya da yanlış yorumlamak için olumsuz eleştiri peşinde olmak da gerekmektedir; eser, doğası gereği içinde bazı zorluklar barındırmaktadır. *Komünist Manifesto*, Marx ve Engels'in eserlerine aşina olmayan okuyucular ya da o dönemin dilini günümüzde kazandığı anlama değerlendirenler açısından, Marx ve Engels'in hem birlikte hem de ayrı ayrı kaleme aldıkları diğer kitapları için de geçerli olduğunu söyleyebileceğimiz bazı yanlış anlamalara neden olmaktadır. Bunların bazıları metnin kısa olmasından ve dolayısıyla kavram ya da meselelerin uzun uzadıya tartışılmamasından, bazıları metinde birkaç kavramın birbirleri yerlerine kullanılmalarından, bazıları da okuyucuların derinlemesine ve analitik olmayan yüzeysel değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Ahmad, *Komünist Manifesto*'da 'proleter' ve 'demokratik' kelimelerinin aynı anlamda kullanıldığına dikkat çekmektedir. "Kapitalizm altında çoğulluk proleterleştirildiği ve demokrasi çoğuluğun hâkimiyeti olarak anlaşıldığı için, Marx bazen 'proleter' ve 'demokratik' kelimelerini aynı anlamda kullanır ve 'proletarya diktatörlüğü' deyişi de ilk başta aynı nüansı iletmek üzere tasarlanmıştır" (2018: 215). Bu durum Marksist literatüre hâkim olmayan okuyucuların metni anlamasını güçlendirilebilir; eleştirmenler tarafından da çelişki olarak değerlendirilebilir. Bunların dışında *Komünist Manifesto*'nun yanlış ya da eksik yorumlara maruz kalmasının bambaşka bir sebebi daha vardır; hatalı çeviri.

Eserdeki bazı pasajlar, cümleler, kavamlar ya da söz öbekleri yanlış çevrilmektedir. Bunların en ünlülerinden biri Almanca orijinali 'dem Idiotismus des Landlebens' olan; ama hem İngilizcenin daha geçerli bir dil olması hem de dünya dillerine tercüme edilirken genellikle eserin İngilizce çevirisinin tercih edilmesinden dolayı 'the idiocy of rural life' olarak bilinen ifadedir. *The idiocy of rural life* günümüzde hemen hemen bütün dillere çevrilirken, aynı şekilde anlaşılmaktadır: 'kırsal yaşamın aptallığı' ya da 'köy hayatının budalalığı'. Dolayısıyla çeviriler de bu yönde yapılmaktadır. Türkçe tercümelerde de durum farklı değildir. Tek bir istisna dışında, 'Idiotismus' ya da 'idiocy' alıkkılık, bönlük, aptallık, budalalık, en iyi ihtimalle ise miskinlik olarak çevrilmektedir.

The idiocy of rural life ifadesini doğru anlayabilmek ve çevirebilmek için, metnin tamamının okunması gerektiği gibi yazarların konu ile ilgili görüşlerinin yer aldığı başka eserlerinin de okunması gerekmektedir. Ancak işe, bahsi geçen ifadenin içinde yer aldığı pasajı ele alarak başlamak uygun olacaktır (Marx ve Engels, 2016a: 46):

Burjuvazi kırsal alanı kentin boyunduruğuna soktu. Koca koca kentler yarattı, kırsal nüfusa oranla kent nüfusunu büyük ölçüde artırdı ve böylece nüfusun hatırlı sayılır bir parçasını '*the idiocy of rural life*'tan kurtardı. Tipki kırsal alanı kente bağımlı kıldı gibi barbar ve yarı barbar ülkelere uygar ülkelere, köylü halkları burjuva halklara, Şark'ı Garp'a bağımlı kıldı.

Komünist Manifesto'da, üzerinde durduğumuz bu pasajda, iki ana mesele ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, burjuvazinin tasviridir. Burjuvazinin tarihteki en devrimci rolü oynadığı; burjuva eserlerinin, fikirlerinin ve kazanımlarının adeta coşkuyla kutsandığı bölümde, Berman (2013: 131) Marx'ın "adeta burjuvaziyi gömmeye değil, övmeye gelmiş" olduğuna işaret etmektedir. Burada burjuvazi, kendi taraftarlarından daha güçlü ve derinden övülmektedir. İkinci olarak bu çalışmanın konusunu oluşturan, burjuvazinin köylülerini kurtardığı '*the idiocy of rural life*' ifadesi yer almaktadır. Marx ve Engels, bu ifade ile ortalama kentlinin, köylüyü görmezden gelme hatta aşağılama biçimindeki genel tavrına karşın; 'dar ufuklara' veya 'daha geniş bir toplumdan yalıtılmış olma' durumuna atıfta bulunmaktadırlar. Bunu anlamak için de doğru bir okuma ve doğru bir çeviri yapılması gerekmektedir. Böylece *Komünist Manifesto* üzerinden Marx ve Engels'in kırsal yaşama atfettiği niteliğin 'aptallık' hali olmaktan kurtarılması, kır ve kent ayrimı bağlamında kırsal emeğin kentin entelektüel yaşamından yalıtılmış haline odaklanması ve kapitalist kentleşme bağlamında kırsallığın burjuvazi ile doğru biçimde ilişkilendirilmesi mümkün olabilecektir. Aksi takdirde Mitrany'de (1951a) olduğu gibi Marx'ın ve Marksızmin, dogmatik görüşleri nedeniyle köylülere karşı olduğu yönündeki düşünceler devam edecektir. Mitrany'nin (1951b: 99) aşağıdaki sözleri bu düşünceleri özetler niteliktedir:

Komünist Manifesto'da Marx, köylülerin zamana ayak uyduramayan ve can çekişen bir sınıf olduğunu ilan etmektedir... Ayrıca Marx, köylülere çiftlikteki yaratıklar içinde yalnızca en aptal tür olarak bakmakta ve bu nedenle onları herhangi bir devrimci faaliyet için hayli yetersiz bulmaktadır. Hatta kapitalizmin büyük sayıda insanı kırsal yaşamın aptallığından kurtaracağını bile ifade etmektedir.

Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak, yanlış anlamaya ve yanlış çeviriye neden olan '*idiocy*' sözcüğünün etimolojik kökeninin izi sürülmüştür. Kelimenin, yüzyıllar içinde değişen ve kaybolan anımları ortaya konulmaya çalışılmış;

Hal Draper'ın gösterdiği üzere, kelimenin güncel karşılığı olan 'aptallık' olarak çevrilmesinin büyük bir hata olduğunu göstermek hedeflenmiştir. Daha sonra eserin Türkçe basımlarındaki durumu değerlendirilmiş ve ilk çeviriden günümüzdeki çevirilere kadar, Nail Satlıgan dışında hiç kimsenin doğru çeviri yapmadığı görülmüştür. Bunun iki önemli sonucu bulunmaktadır: İlki, Türk okuyucular eseri yanlış okumaktadırlar. İkincisi de bu çevirilere atıfla yapılan alıntılar, Marx ve Engels'in köylülüğü ya da köy hayatını aptallık, budalalık, alıklık, bönlük ya da miskinlik olarak gördükleri yönündeki yanlış değerlendirmelere neden olmaktadır. Çalışmada, bu yanlış okumaların ve yanlış değerlendirmelerin önüne geçilmeye çabaanmıştır. Marx ve Engels, hem bahsi geçen ifade hem de Marx'ın köylülerini 'bir çuval patates'e benzetmesi nedeniyle köylülüğü ve köylülerin aşağıladıkları ya da küçümsedikleri yönündeki olumsuz eleştirilerin hedefi olmaktadır. Bu doğrultuda son olarak kapitalizm ve şekillendirdiği kent bağlamında, köylülüğün nasıl 'yalıtıldığı' ve köylülerin neden 'patates'e benzetildiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

'Idiocy' Kelimesinin Etimolojisi ve Kaybolan Anlamı

The idiocy of rural life ifadesinin doğru çevrilebilmesi için hiç kuşkusuz ki burada sorun yaratan ve yanlış olarak çevrilen *idiocy* kelimesinin etimolojik kökenine inmek gerekmektedir. Kelimenin kökeni Eski Yunanca olan *idios* kelimesine dayanmaktadır. Okunuşu *idios*, yazılışı '*ἴδιος*' olan sözcük "kendi, kendine özgü, özel bir niteliği olan, orijinal, özgün; farklı, ayrı; alışılmamış, açayıp, tuhaf, garip" (Eski Yunanca-Türkçe Sözlük, 2011: 325) anlamlarına gelmektedir. İngilizce sözlüklerde "kişisel, özel" (Merriam-Webster's Collegiate Dictionary, 1998: s. 575) ve "kendine/birine ait, şahsi, müstakil" (The Concise Oxford Dictionary, 2001: 705) anlamlarıyla karşılanan *idios*, Fransızca da "şahsa ait" (Petit Larousse, 1960: 530) açıklamasıyla yer almaktadır. *Idiocy* kelimesinin türetildiği *idio-* ön eki, yukarıda bahsi geçen *idios* kelimesinden gelmektedir. *Idio-* ön eki de tıpkı *idios* gibi "şahsi, kişisel; hususi; ayrı; müstakil" (Merriam-Webster's Collegiate Dictionary, 1998: 575) ve "şahsi, kendine ait" (The Concise Oxford Dictionary, 2001: 705) olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla *idiocy* kelimesinin türetildiği *idio-* ön ekinin Eski Yunanca *idios* sözcüğünden türetildiği; *idios*'un da kişiye ait ve özel olana karşılık geldiği açıklıdır. Bu anlam bağlamında *idios* kelimesi "dış ile iç arasında bir sınır çizen ve böylece farklı ve ayrı bir şeyi temsil eden kapalılığı, yani mahremiyet yan anlamını da içerir" (Curtis, 2015: 24).

Çeviri yaparken karşılaşılan sorun, yine *idio-* ön ekinden türetilen ve sıfat olan *idiot* (aptal) ile kelimenin isim hâli olan *idiocy*'nın (aptallık) yüzyıllar içinde değişerek kazandıkları anlamlarda yatmaktadır. *Idiot*, Eski Yunanca olan *idiotes* ile *idios* ve Latince olan *idiota* sözcüklerinden gelmektedir. *Idiotes* "özel bir mevkideki kimse, meslekten olmayan, eğitimsiz kimse", *idios* ise "kişisel, özel"

anlamları taşıırken; *idiota* “cahil, eğitimsiz, kaba kişi” (Merriam-Webster’s Collegiate Dictionary, 1998: 576; The Concise Oxford Dictionary, 2001: 705) demektir. Bu noktada bahsedilmesi gereken bir diğer kelime *idiotes*’tir. Bu kelime Eski Yunancada iki ayrı şekilde yazılmakta; ama aynı şekilde okunmaktadır. İlk formu ‘ἰδιότης’ olan *idiotes*, “özel nitelik, özel karakter, özellik; özel isim” (Eski Yunanca-Türkçe Sözlük, 2011: 325) demektir. İkinci olarak da ‘ἰδιώτης’ şeklinde yazılan *idiotes*, “basit, sıradan yurttaş; eğitimsiz, cahil; kaba” (Eski Yunanca-Türkçe Sözlük, 2011: 325) anlamlarını taşımaktadır. Dolayısıyla *idiotes* hem özel olanı hem de özel bir durumu olan kişiyi nitelemektedir.

Idiotes’in bu ikili anlamına dikkat çeken Curtis (2015: 27); *idiot* (aptal) kelimesinin *idiotes*’in ikinci anlamından kaynaklandığını belirtmekte ve durumu şöyle özetlemektedir:

Idiotes özel bir kişiyi nitelediğinden, sıradan insan, yani uzmanlık veya mesleki bilgisi olmayan insan anlamına da gelir. Uzmanlık bilgisi, yükseköğrenimi olmayan birisi olarak idiot anlayışımız da buradan miras kalmıştır. Böylece idiot, aşağı, kaba veya umumi bir hassasiyete, beğenije ve eğitime sahip olan kişiye dönüşmüştür. Ama *idiotes*’in umumi olana gönderen bu daha yakın zamanlı türevi, bizi kelimenin özel olanı niteleyen birincil anlamından uzaklaştırmamalıdır.

Kökence sahip olduğu bu anlamlar göz ardı edilerek, *idiocy* günümüzde sadece “genellikle beynin anormal ya da tamamlanmamış gelişimi nedeniyle oluşan aşırı mental gerilik; bariz derecede salak ya da aptal” (Merriam-Webster’s Collegiate Dictionary, 1998: 575; The Concise Oxford Dictionary, 2001: 705) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma bağlı olarak *idiot* da “mental gerilikten (*idiocy*) muzdarip olan kimse; aptal ya da salak kimse” (Merriam-Webster’s Collegiate Dictionary, 1998: 576; The Concise Oxford Dictionary, 2001: 705) anlamlarını kazanmaktadır.

Eric Hobsbawm, *Komünist Manifesto* özelinde, *idiocy*’nin günümüzdeki bu anlamları doğrultusunda yanlış yorumlanarak; *idiotes*’ten gelen anlamın yitirildigine, dolayısıyla da ‘aptallık’ şeklinde çevrilmesinin hata olduğuna değinen nadir isimlerden biridir. *Komünist Manifesto*’nun yayılmasının 150. yıldönümü vesilesiyle yeniden basımına uzunca bir giriş yazısı kaleme alan Hobsbawm (1998: 11-12) durumu şöyle açıklamaktadır:

Daha da önemlisi zaman geçtikçe, *Manifesto*’nun dili artik okurlarının anladığı dille aynı değildi. Örneğin, burjuva toplumunun gelişiminin ‘nüfusun önemli bir bölümünü *the idiocy of rural life*’tan kurtardığı ifadesiyle ilgili birçok şey söylendi. Marx’ın, o zamanlar şehirlilerin alışlagelmiş bir tavırları olan kırsal ortamı hor görmelerini ve kır yaşamıyla ilgili cehaletlerini paylaştığına dair şüphe olmamakla birlikte, (bu deyimin) gerçek ve analistik olarak daha ilginç Almanca ifadesi, (‘dem *Idiotismus des Landlebens entrissen*’) kırsal kesimde yaşayan insanların

'aptallığı'na değil; kırsaldaki insanların yaşadığı 'sınırlı alanlar'a ya da 'toplumun çoğunluğundan yalıtılmışlıklarına' gönderme yapmaktadır. Bu ifade, 'idiot' ya da 'idiocy'nin günümüzdeki anlamının türetildiği Yunanca 'idiotes' teriminin orijinal anlamını yansımaktadır: 'Toplumun ortak işleriyle değil, sadece kendi özel işleriyle ilgilenen kişi'. 1840'lı yıllarda sonraki on yıllarda Marx'ın aksine taraftarları, klasik eğitim almayan akımlarda, bu asıl anlam ortadan kalkmış ve yanlış yorumlanmıştır.

Hobsbawm'ın sözlerinde özellikle dikkat edilmesi gereken iki nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki *idiocy*'nin, *Komünist Manifesto*'nun orijinal dili olan Almancadaki *idiotismus* kelimesinin karşılığı olarak çevrilmesidir. *Idiotismus*'un Almanca karşılığı sözlüklerde "belirli bir dilin münhasıran sahip olduğu ifade özelliği; belirli bir bölgeye has lehçe ya da deyimler; aptallık, delilik, saçmalık" (Meyers Große Konversationslexikon, 1902) ve "bir dilin ayırt edici bir özelliği; ahlak alanında, davranış: bir bireyin, norm yaratan ve bencilliğe dayalı belirli bir özelliği" (Goethe-Wörterbuch, 1999) olarak yer almaktadır. Yani aptallık anlamına geldiği gibi lehçe, dialekt, deyim ve ahlaki bir davranış anımlarını da taşımaktadır. *Idiotismus*'un Türkçe karşılığı ise "lisan hususiyeti; ifade şivesi" (Almanca-Türkçe Büyük Lügât, 1973: 341) olarak verilmektedir. Aynı sözlüğün aynı sayfasında, aynı anlamda başka bir kelime daha vardır: *idiom*. Bu kelimenin karşılığı da "lisanda hususiyet; lisan şivesi (lehçe)" (Almanca-Türkçe Büyük Lügât, 1973: 341) şeklinde açıklanmaktadır. *Idiom*, Fransızca bir kelime olan *idiotisme*'nin karşılığıdır ve *idiotisme*'nin Fransızca karşılığı "(Yun. *idiōs* şahsa ait) belirli bir dile ait ifade ya da tümce yapısı" (Petit Larousse, 1960: 530), Türkçe karşılığı ise "*idiotie* (aptallık/y.n.) anlamdaşı; bir dile özgü olan deyim"dir (Fransızca-Türkçe Sözlük, 1962: 320). Dolayısıyla kelimenin kökeninin Fransızcada da Yunanca *idiōs*'tan geldiğini; 'aptallık' ve 'deyim' anımlarında kullanıldığına şüphe yoktur. *Komünist Manifesto*'da ise *idiotismus* ne 'aptallık' ne de 'deyim' anımlarında kullanılmaktadır. Hal Draper (2004: 220), *the idiocy of rural life*'ı açıklarken ilk olarak bu noktaya değinmektedir:

Sıkça alıntılanan bu ifade, yanlış tercüme edilmiştir. Almanca olan *Idiotismus* kelimesi (*Manifesto*'nun yazıldığı dönemde) 'aptallık' (*Idiotie*) anlamına gelmiyordu ve (günümüzde de bu anlamda) gelmez; bu, genellikle Fransızca kökenli *idiotisme* gibi '*idiom*' (deyim) anlamına gelir. Ama burada (*Manifesto*'da) bu anımların her ikisinden de farklıdır. On dokuzuncu yüzyılda Alman dili, kökeni *idiotes* kelimesine dayanan kalıpların orijinal Yunanca anlamını hâlâ koruyordu: kamusal (ortak) meselelerden uzak, topluluğun büyük kısmından yalıtılmışlığın orijinal anlamında apolitik olan müstakil/yalnız bir kişi.

Bu yanlış anlaşılmış ve yanlış çeviriye, İngilizce kaynaklarda degenen ilk isim, Draper'dır. Konusu ilk olarak 1978 yılında yayımlanan *Karl Marx's Theory of Revolution – Vol. 2: The Politics of Social Classes*² adlı eserinde ele alan Draper,

yukarıdaki alıntıda yer alan satırlara ek olarak, Marx'ın kastettiği anlamın ‘kır hayatının aptallığı’ olarak çevrilmesini oldukça şüpheli bulmaktadır (Draper: 2011: 344).

Draper daha sonra, 1984'te yayımlanan *The Annotated Communist Manifesto*³ adlı kitabında paragraf paragraf *Komünist Manifesto*'da yer alan kavramları ve söz öbeklerini açıklamıştır; 28. paragrafin ilk söz öbeği de ‘*idiocy of rural life*’dır. Bu açıklamalı ve oldukça faydalı eser, yeni başlıklar eklenerek 1994 yılında *The Adventures of the Communist Manifesto*⁴ adıyla yeniden basılmıştır; açıklamalı kısım sonuna eklenmiştir. Bu çalışma kapsamında, eserin 2004 yılındaki dördüncü basımından faydalansılmıştır. Bu basımın ‘Önsöz’ünde Draper, ‘Paralel Metinler’ adını taşıyan ikinci Bölüm’ündeki *Komünist Manifesto*'nun yeni çevirisinde dört metinden yararlandığını belirtmektedir: Bunlardan ilki *Komünist Manifesto*'nun 1848 tarihli orijinal Almanca basımı, ikincisi Helen Macfarlane tarafından çevrilen 1850 İngilizce Basımı (ilk İngilizce çeviri), üçüncüsü 1888'de basılan Yetkili İngilizce Çeviri (*The Authorized English Translation*-Samuel Moore çevirisü) ve dördüncüsü de yeni İngilizce çevirisidir (Draper, 2004: 1). Draper, bu metinleri çapraz-referansı (*cross-reference*/bir dizinde bir konu ya da addan bir diğerine gönderen yönlendirme) kolaylaştırmak için karşılaşmalıdır olarak vermiştir.

Komünist Manifesto'daki görüşleri tartışmadan önce *Komünist Manifesto*'da yazanları bilmek gerektiğine dikkat çeken Draper, bunun göründüğü kadar kolay olmadığını vurgulamakta ve karşılaşılan zorlukları yine ‘Önsöz’de sıralamaktadır. İlk olarak, dilsel zorlukların üstünde durmaktadır. Eğer Almanca bilmiyorsanız, bu başlı başına bir sorundur. Almanca bilseniz dahi bu defa da orijinal 1848 baskısından bu yana gerçekleşen bazı metinsel değişikliklerle ilgili sorunlar yaşarsınız. İkinci olarak, eserin 19. yüzyılın ilk yarısında yazılmasıyla ilgili sorunlar bulunmaktadır. Bu dönemde bazı Almanca kelimelerin anlamlarının hâlâ değişmeye devam ettiğini belirten Draper, örnek olarak da *idiotismus* kelimesini vermektedir. Üçüncüsü, bu dönemde siyasetin dili de hızlı ve yoğun bir biçimde değişmektedir ve bu bütün ulusal diller için geçerlidir; sosyalizmin dili ise doğuş sürecindedir. Draper, bu duruma örnek olarak da ‘demokrasi’ kelimesini göstermektedir. Sonuncu sorun alanı ise Marx ve Engels'in, söylediklerini anlamaları beklenen çağdaşları için yazdıkları gözden kaçırılmasıdır. Draper (2004: 1), günümüzün iyi-kötü eğitimi okuyucularının dahi buna dikkat etmediğini belirtmektedir. Dolayısıyla yapılması gereken, *Komünist Manifesto*'yu anlamaya, açıklamaya, eleştirmeye ya da tartışmaya başlamadan önce; okumayı başarabilmektir. Bunu yapabilmek için eserin ilk basımını, orijinal dilini, yazıldığı dönemi, yazıldığı dönemdeki dilsel özellikleri ve kelimelerin taşıdığı anlamları, dönemin siyasi gelişiminin seyrini ve yazarların o dönemde hitap ettiği okuyucunun algı düzeyini hesaba katmak gerekmektedir.

Draper'ın da söylediğ一样 gibi, bu hiç de kolay bir iş değildir. Genelde metnin tamamında, özelde ise *the idiocy of rural life* çevirisinde dikkat edilmesi gereken tüm bu hususlar, göz ardı edilmiştir.

Draper, hem metinleri karşılaştırmalı olarak çevirdiği için tercümede hem de yukarıda bahsi geçen hususların bilincinde olduğu için açıklamalı kısımda son derece değerli bir işe imza atmıştır. *The idiocy of rural life*'ı açıklarken de Nimtz'in (2012: 98) sözleriyle "yanlış çeviri olduğunu ikna edici bir şekilde savunur". Bu savunu bizi dikkat edilmesi gereken ikinci noktaya getirmektedir. Hobsbawm'ın (1998: 12) yukarıdaki alıntısının sonunda da geçen "Marx'ın aksine taraftarları klasik eğitim almayan akımlarda, bu asıl anlam ortadan kalkmış ve yanlış yorumlanmıştır" sözleriyle dikkat çektiği çok önemli bu meseleyi Draper, hem Marx hem de Engels açısından açıklamıştır. Bu iki ismin *idiotismus*'un orijinal Yunanca anlamını bilmemelerine imkân yoktur.

Bu ifade *Manifesto*'da, Yunan felsefesi üzerine olan tezini daha yeni yazmış ve Aeschylus'u orijinal dilinde okumayı seven bir bilim insanı tarafından kullanılmıştır. Bu nedenle, kırsal nüfusun kurtarılması gereken mesele, toplum genelinden yalıtılmış bir yaşam biçiminin özelleştirilmiş bölünmüşlüğü olmuştur: köylü yaşamının tipik durağanlığı. İngilizcedeki 'idiocy' (aptallık; akıl noksanlığı/y.n.) kelimesini bu düşünceye zerk etmek, bir keşmekeşe yol açmıştır. İngiliz dilinde, bu terimin orijinal Yunanca anlamı yüzüllar önce kaybolmuştur; oysa 19. yüzyıla gelindiğinde Almancada 'deym; diyalekt' anlamı yanında, orijinal anlamı hâlâ canlılığını korumaktaydı (Draper: 2004: 220).

Bilindiği üzere Marx, 1841 yılında Jena Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde sunduğu *Demokritos ve Epikuros'un Doğa Felsefeleri Arasındaki Fark*⁵ isimli teziyle doktor ünvanı almaya hak kazanmıştır. Bu kitaptaki alıntıların çoğu Yunanca ya da Latincedir. Türkçeye *Demokritos ve Epikuros'un Doğa Felsefeleri* (2000) adıyla çevrilen kitabın içinde dahi bazı alıntılar Türkçeleştirilmemiş ve Yunanca olarak bırakılmıştır. Dolayısıyla Marx 'klasik eğitim almıştır' ve 'Yunanca metinleri orijinallerinden okumaktadır'. Her ne kadar Fransızcanın etkisiyle, 19. yüzyıl Almancasında *idiotismus* kelimesi 'deym, diyalekt' anlamlarını kazandıysa da 'yalıtılmışlık; kapalılık ya da durağanlık' olarak tercüme edilebilecek Yunanca ilk anlamını da taşımaya devam etmektedir ve Marx'ın bunun bilincinde olmaması gibi bir olasılık yoktur.

İngilizcede *idiocy* kelimesinin Yunanca anlamının yüzüllar öncesinde kaybolduğunu belirten Draper (2004: 220), *Komünist Manifesto*'nın Yetkili İngiliz Çeviri'sinin tercümanı Moore'un büyük bir olasılıkla böyle bir sorunun varlığından haberdar olmadığını; Engels'in ise bunu muhtemelen 40 yıl öncesinden bildiğini belirtmektedir. Konuya, Engels'in *Komünist Manifesto*'dan önce yazdığı *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* ve sonrasında yazdığı *Konut Sorunu* eserleri ile örneklenmektedir (Draper, 2004: 220):

[Engels] Bunun ardından yatan fikre aşinayıdı: *İngiltere'de Emeğiçi Sınıfın Durumu* (1845) eserinde kırsalda yaşayan dokumacılarından ‘insanlığın evrensel menfaatlerine karşı duyarsız bir kayıtsızlığa (*apathetic indifference*) batmış olarak kalan’ bir sınıf şeklinde bahsetmiştir (Marx ve Engels, *Seçilmiş Eserler* 4: 309). Engels 1873’te ‘idiocy’ sözünü kullanmadan Manifesto’daki maksadı açıklamıştır: köy-kent karışlığının ortadan kaldırılması, ‘kırsal nüfusu, binlerce yıldır neredeyse hiç değişmeden içinde hareketsiz yaşadığı yalıtlımlılık (*isolation*) ve uyuşukluktan (*stupor*) kurtarabilecektir’ (*Konut Sorunu*, 3. Bölüm).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere Engels de kırsal kesimin ‘aptallık’ ya da ‘ahmaklık’ içinde bulunduğu düşünmemektedir. Ona göre durum ‘yalıtlımlılık’, ‘kayıtsızlık’ en fazla ‘uyuşukluk’ diye biliceğimiz bir duruma tekabül etmektedir. Nimtz (2012: 98), *Komünist Manifesto* tamamlanmak üzereyken, ‘küçük köylülük’ü proletaryanın müttefiklerinden biri olarak gören Engels’in İsviçre üzerine yaptığı bir değerlendirmedeki şu sözlerine dikkat çekmektedir: “[Köylüler] burjuvazi gibi mülk sahibidir ve şimdilik çıkarları burjuvazinin çıkarlarıyla aynıdır.” Bu geçici ittifaka dairse, ‘gün gelecek, köylülüğün soyulup yoksul düşürülen kesimi, o zaman gelişmiş olacak olan proletaryayla birleşip burjuvaziye savaş ilan edecek’ti... diyordu”. Sonuç olarak Engels köylülüğü ne görmezden gelmekteydi ne de onu aşağılamaktaydı. Buna ek olarak, Marx gibi Engels’in de felsefe eğitimi aldığı göz önünde bulundurulduğunda, *idiotismus* kelimesinin orijinal Yunanca anlamından habersiz olduğunu düşünmek de mümkün değildir.

John Bellamy Foster (2000: 136), *the idiocy of rural life*’ın geçtiği pasajda Marx ve Engels’ın tıpkı *Alman İdeolojisi*’nde olduğu gibi kır ve kent arasındaki ayrimı kastettiklerini; bu tabiri kullanmaları nedeniyle de bazen anti-ekolojik bir konumda karakterize edildiklerini belirtmektedir. Foster’a (2000: 136) göre de klasik eğitim almış olan Marx’ın *idiocy*’nin anlamını bilmemesi olanaksızdır:

Marx, klasik eğitim almıştı ve bu nedenle ‘idiot’un Antik Atina’da kamusal hayattan uzaklaşmış yurtaş anlamındaki ‘*idiotes*’ten geldiğini biliyordu ve bu yurtaş kamusal hayatı (*polis* hayatını), kamusal toplantılaraya katılan yurtaşa göre daha dar, daha sınırlı bir bakış açısıyla görmesi nedeniyle ‘*idiotic*’ti.

Draper, Hobsbawm ve Curtis gibi Foster da *idiot*’un kökeni olan *idiotes*’e dikkat çekmekte ve bu ifadeye daha dikkatli bakmayı önermektedir. Bu noktada önem kazanan bir durum, *idiotes*’in kökeni ve *idiot*’un bu kökten geldiği bilinse dahi, yüzyıllar boyunca uğradığı anlam kaybı neticesinde çeviri yapıılırken karşılaşılan zorluktur. Bu durumu, Foster’ın yukarıda bahsi geçen kitabının Türkçe çevirisinden izlemek mümkündür. Çeviride, *Komünist Manifesto*’nun ilgili pasajının sonunun verildiği ve ‘kırsal hayatın aptallığı’ olarak tercüme edilen alıntıdan sonra, Foster’ın yukarıdaki sözlerinin geçtiği yer şu şekilde çevrilmiştir (2001: 184):

Birincisi, Marx klasik eğitim almıştı ve bu yüzden 'aptal' kelimesinin antik Atina'daki anlamının '*idiotes*', yani, kamusal hayattan uzaklaştırılmış yurtaş kelimesinden kaynaklandığını biliyordu.* Böyle bir yurtaş, kamu hayatını (yani *polis* hayatını) kamu toplantılarına katılma hakkı olan yurtaşlara göre daha dar ve sınırlı bir açıdan görebilir, bu yüzden 'aptallaşır'dı.

Görüldüğü üzere, *idiocy* aptallık, *idiot* aptal, *idiotic* ise aptallaşmak olarak çevrilmiştir. Alıntıda geçen 'biliyordu' kelimesinden sonra dipnot verilmiş açıklamaya çevirenin şu notu eklenmiştir: "*İngilizce'de aptal kelimesinin karşılığı 'idiot'tur.*" Oysaki Foster kitabın orijinalinde aynı sayfada (2000: 136), Türkçe çevirisinde ise bir önceki sayfada (2001: 183) '*the subjugation of nature to man*' (*Komünist Manifesto*'daki tam ifade *the subjugation of nature's forces to man*'dır/y.n.-doğa güçlerine boyun eğdirilmesi) ve '*the idiocy of rural life*' (kır hayatının yalıtılmışlığı) gibi ifadelerin bağlamlarından koparılmaları ve yüzeysel bir şekilde anlaşılmaları yüzünden *Komünist Manifesto*'nun haksız yere, Benton ve Giddens gibi düşünürler tarafından Prometeusçuluk suçlamasıyla karşı karşıya kaldığından bahsetmektedir. Dahası yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere *idiocy*'nin neden 'aptallık' olarak anlaşılmaması gerektiğini açıkladığı bir yer, 'aptal' ve 'aptallaşmak' karşılıklarıyla tercüme edilmiştir. Dolayısıyla *idiotes*'in Yunanca kökeni bilinse de *idiot*'un anlamı verilse de ya da bu ifadenin bağlamından kopuk değerlendirildiği üzerinde durulsa da sonuç olarak, aynı hataya düşülmektedir. Demek ki bu açıklamaların olmadığı yerlerde, çeviriyyi hatalı yapmak olagân karşılaşmalıdır; çünkü günümüz sözlüklerini açıp baktığımızda 'aptal' ve 'aptallık' kelimeleri vardır. Peki bu kelimeler sadece bu anlama ne zaman ve nasıl evrilmişlerdir? Curtis (2015: 27-28), bu konuyu Patrick McDonagh'in *Idiocy-A Cultural History*⁶ adlı kitabından oldukça açık bir şekilde özetlemiştir:

Patrick McDonagh, idyosi üzerine yaptığı harika çalışmasında, Yunanca *idiotes* kelimesinin orijinal anlamının, İngiltere'de Şansolye Mahkemesi'nin *idiot* tabirini yalnızca özel olarak kendi hesabına çalışabilen ve bir kamu kurumunda çalışması artık uygun olmayan kişiyi belirten hukuki bir terim olarak kullanıldığı döneme, yani en azından 14. yüzyıla kadar muhafaza edildiğini ifade eder (2008: 6). O zamandan beri kelimenin orijinal anlamı kaybolmuş ve kelimenin, her biri farklı dönemlerde dışlanması ve hapsedilmenin gereklisi olacak şekilde klinik vakaları teşhis etmek için kullanılmış safdillik, embesilik, zekâ geriliği ve engellilik gibi bir dizi durum ve özelliğe gönderme yapan küümseyici kullanımı, hâkim kullanım hâline gelmiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda İngilizcede *idiot*'un anlamını, Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'yu yazmadan 500 yıl önce kaybettiği anlaşılmaktadır. Eski Yunanca bilmeyen ve tarihsel olarak bu bilgilere sahip olmayan birinin de kelimeyi 'aptal' olarak çevirmesi normal karşılaşmalıdır. Normal olmayan, az

sayıda olsa da 40 yıldan fazla süredir (Draper'ın konuyu ilk dile getirdiğinde yıl 1978'dir) yürütülen tartışmaların görmezden gelinmesi ve çevirilerin hâlâ 'kırsal yaşamın aptallığı' ya da 'köy hayatının ahmaklığı' şeklinde yapılmasıdır. Bu hatanın sebebini en güzel Sungur Savran (2013-2014: 47) açıklamıştır: "Teorik dil üç dil arasında bir iletişimdir. Kaynak dil, hedef dil ve o alanın teorik dili." Burada ihmäl edilen, kaynak dilin kökeni ve tarihsel arka planı olduğu kadar Marksizmin de dilidir.

Savran, hem çok başarılı bir çevirmen olan hem de Marksizmi çok iyi bilen Nail Satlıgan'ın vefatından sonra kaleme aldığı "Marksizmin Kuyumcusu" adlı makalede; *the idiocy of rural life*'nın yanlış çevirisine ve Satlıgan'ın, dünyada bu çeviriyi doğru yapan ender insanlardan biri olduğuna dikkat çekmektedir. *Kapital'i* ve *Komünist Manifesto'y'u* çeviren Satlıgan'ın birçok dile hâkim olması, çevirileri yaparken bu dillerden karşılaşılmalı olarak yararlanması, Türkçeyi derinlemesine bilmesi ve Marksizmin teorisyenlerinden biri olması nedeniyle yukarıda bahsi geçen (kaynak dil, hedef dil ve teorik dil) "üç dili de konuşturduğunu" (Savran, 2013-2014: 47) belirtmektedir. Bu ustalığını *Komünist Manifesto*'daki birçok dile 'kırsal hayatın ahmaklığı' olarak çevrilen *the idiocy of rural life*'nın Satlıgan çevirisinde 'kır hayatının yalıtılmışlığı' olarak verilmesi üzerinden örnekldiren Savran (2013-2014: 47-48), konunun önemini "bu ifade, *Manifesto*'nun yazarlarının köylülüğü kücümsemiği, devrimci bir güç olarak görmedikleri yolunda yanlış bir yargının delillerinden biri olarak kullanılmıştır" sözleriyle özetlemektedir. Gerçekten de Marx ve Engels'in en çok eleştirildikleri noktalardan biri olan bu tabir, Türkçeye, Satlıgan dışında kimse tarafından doğru çevrilmemiştir.

Türkçe Çevirilerdeki Durum

Komünist Manifesto, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çok sayıda kişi tarafından çevrilen bir eserdir. İlk çevirinin ne zaman, kim tarafından yapıldığına baktığımızda karşımıza iki isim çıkmaktadır: Mustafa Suphi ve Dr. Şefik Hüsnü. Mustafa Suphi'nin çevirisini bitmemiş ve yayımlanmamış, Dr. Şefik Hüsnü'nün çeviri ise 1923'te yayımlanmıştır (İleri, 2018: 15). Bunun yanı sıra Dr. Şefik Hüsnü çevirisinin başına eklediği 'Birkaç Söz' başlığında, Ermenice bir çevirinin de yaymlandığını söylemiş; Engels ise *Komünist Manifesto*'ya 1890'da yazdığı 'Önsöz'de Ermenice bir çevirinin yapıldığını ama yayımlanmadığını yazmıştır (İleri, 2018: 15). Daha sonraki yıllarda, dönem dönem siyasi baskılara maruz kalsa da onlarca yayinevi tarafından onlarca çevirisi yapılan eser, her zaman önemini korumuştur. Buna karşın farklı isimler tarafından onlarca defa Türkçeye çevrilmiş olması, doğru çevrildiği anlamına da gelmemektedir. Bazı çeviriler topyekûn hatalarla doluyken, bazıları belirli kavramlar hususunda, bazıları da bizim çalışmamızın konusu olan *the idiocy of rural life* özelinde sorun teşkil etmektedir. Tüm diğer sorunları bir kenara bırakıp, *Komünist Manifesto*'nun

bazı Türkçe çevirilerinde *the idiocy of rural life*'ın nasıl tercüme edildiğine baktığımızda ortaya çıkan durum aşağıdaki tablo sunulmuştur:

Tablo 1: Çeşitli Çevirilerde *The Idiocy of Rural Life*'ın Tercümesi

Kitabın Adı	Yayinevi	Yılı	Çeviren	Çeviri	Sayfa
Komünist Beyannamesi	Aydınlık Külliyesi Numero:9, Şehzadebaşı- Evkaf Matbaası	1923	Doktor Şefik Hüsnü	"köy hayatının kalın kafalılığı"	88
Komünist Manifesto	Bilim ve Sosyalizm Yayıncıları-Ankara	1997	Gaybıköylü	"köy yaşamının aptallaştırıcı etkisi"	47
Komünist Manifesto	Can Sanat Yayıncılığı-İstanbul	2008	Celâl Üster ve Nur Deriş	"kırsal yaşamın miskinliği"	54
Komünist Partisi Manifestosu	Arya Yayıncılık-İstanbul	2010	Orhan Erdem	"köy yaşamının aptallaştırıcı etkisi"	49
Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri	Sol Yayıncılık-Ankara	2011	Muzaffer Erdost	"kırsal yaşamın bönlüğü"	121
Komünist Parti Manifestosu	Evrensel Basım Yayın-İstanbul	2014	Yılmaz Onay	"kırsal yaşamın bönlüğü"	46
Komünist Manifesto	Zeplin Kitap-İstanbul	2015	Etem Levent Bakaç	"kırsal yaşamın alıklığı"	49
Komünist Manifesto	Yordam Kitap-İstanbul	2016a	Nail Satlıgan ⁷	"kır hayatının yalıtılmışlığı"	46
Çizgilerle Komünist Manifesto	Yordam Kitap-İstanbul	2016b	Nail Satlıgan	"kır hayatının yalıtılmışlığı"	19
Komünist Manifesto ve Hakkında Yazilar	Yordam Kitap-İstanbul	2018a	Nail Satlıgan	"kır hayatının yalıtılmışlığı"	26
Komünist Manifesto	İletişim Yayıncılık-İstanbul	2018b	Tanıl Bora	"kırsal hayatın budalalığı"	57

Eserin tüm çevirileri elbette ki bu tabloda bulunmamaktadır. Bazı çevirilere ulaşmak mümkün olmamıştır. Diğerleri ise 'aptallık, miskinlik, alıklık, bönlük ya da budalalık' gibi tabloda var olan şekillerde tercüme edildikleri için, liste uzatılmak istenmemiştir. Sonuç olarak, en azından ulaşılabilen çeviriler itibarıyle, tablodaki çevirmenlerden Nail Satlıgan dışında herkesin aynı hataya düştüğünü söyleyebiliriz.

Satlıgan'ın çevirisi ilk olarak 2008'de yayımlanan *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar* adlı kitapta yer almış, daha sonra 2013'te ayrı bir kitap olarak basılmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi Satlıgan'ın; birçok dil üzerindeki hâkimiyeti, entelektüel geçmişi, çeviriyi eserin orijinal dili olan Almancadan yapmış olması ve Marksist teoriye dair derin bilgisi hem *Kapital*'in hem de

Komünist Manifesto'nun muazzam çevirilerini Türkçeye kazandırmamasına olanak sağlamıştır. Nimitz'e atıfla, Draper'in bu yanlış çeviri üzerinde durduğunu, buna rağmen İngilizce çevirilerde hala hata yapıldığını belirten Savran (2013-2014: 48) "Şu anda herkesin (oldukça yanlış bir şekilde) düşünsel hayatın Kâbesi gibi gördüğü anglo-sakson dünyasının aydınları *Manifesto*'yu böyle öğreniyor" demekte; Türk okuyucunun ise Satlıgan sayesinde "Marx ve Engels'in gerçek meramına uygun bir *Manifesto*" okuduklarına vurgu yapmaktadır.

Bu noktada üzerinde durulması gereken son konu, en azından bizim ulaşabildiğimiz kadariyla, Sungur Savran dışında Türkçe yazında kimsenin bu duruma değinmemiş olduğunu söylemektedir. Konuya ilgili kitap ve makaleler tarandığında, İngilizce yazında sadece konunun bir parçası olarak *the idiocy of rural life*'nın anlamı üzerinde duran makalelere (bkz. Goonewardena, 2004: 156-158) ya da doğrudan bu tabiri konu edinen makalelere (bkz. Attoh, 2017) rastlamak mümkündür. Oysaki Türkçede tabiri, konunun bir parçası ya da konunun kendisi olarak ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra geçtiği yerlerde ise yanlış çeviri ya da yanlış çeviriye dayalı yanlış anlama göze çarpmaktadır: "Köysel yaşam, onlar için 'aptalca' bir yaşamdır (*idiocy of rural life*)" (Keleş: 2008: 135); "Marx bu bağlamda 'kırsal yaşamın budalalığından' bahsetmiştir" (Köymen, 2008: 43); "Marksizme göre köylülük ve kırsal yaşam geri, anlamsız ve aptalca bir yaşam biçimini temsil eder" (Kurt, 2003: 25).

Sonuç olarak diyebiliriz ki Türkçe çeviriler, tüm dünyada olduğu gibi, *the idiocy of rural life*'nın tercümesi açısından sorunluudur. Aynı şekilde Türkçe yazın da gerek konuyu ele almamaları gerekse de yanlış çeviriye dayalı hatayı sürdürmeleri nedeniyle yetersizdir. Çeviriyi doğru yapan tek isim olan Nail Satlıgan ve konuya değinen tek isim olan Sungur Savran, büyük birer övgüyü hak etmektedirler.

Sonuç Yerine: Kapitalizm, Kent ve 'Kır Hayatının Yalıtılmışlığı'

The idiocy of rural life'nın doğru anlamına ulaşmak, 19. yüzyılda kapitalizmin ve üretim tarzının gerçekliğinin önündeki paravanı kaldırmayı amaçlayan *Komünist Manifesto*'da nasıl ve ne ölçüde açıklandığını görmemizi, anlayabilmemizi ve yorumlayabilmemizi sağlayacaktır. Böylece 'kır hayatının yalıtılmışlığı' nitelemesi üzerinden kırda kente muazzam düzeyde yaşanan akışın anlamını ve kapitalist kentin büyümesindeki etkisi daha kolay görülebilecektir. Bu dönemde "Avrupa'da kent nüfusu 1800 ile 1910 yılları arasında altı kat artmıştır. Bu iki bileşene ayrılabilir: toplam nüfus iki kat artarken, kent olarak tanımlanmış alanlarda ise üç kat artmıştır" (Hohenberg ve Lees, 1995: 217). Sayısal olarak ifade etmek gerekirse 1750 yılında 676 bin olan Londra'nın nüfusu, 1910 yılına gelindiğinde 4 milyon 522 bine çıkmış; aynı dönemde Paris'in nüfusu 560 binden 2 milyon 888 bine yükselmiş ve yine aynı dönemde Berlin'in nüfusu 113 binden 2 milyon 71 bin kişiye ulaşmıştır (Hohenberg ve Lees, 1995: 227; Le Galés, 2002: 58-59).

Bu dönemde ayrıca, Avrupa'daki hemen hemen tüm sınırlamalar sona ermiş ve kapitalist gelişme için temel sağlanmıştır. Böylece yeni, para temelli kapitalist ekonominin kırsal alandaki ilişkilerin içine nüfuz etmesi mümkün kılınmıştır. Uzmanlaşma ve işbölümünün gelişmesi ile ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine doğru olan dönüşüm hızlanmıştır. Kapitalizmin siyasi ve hukuki ilişki biçimleri de ortaya çıkan ulus-devletler aracılığıyla Avrupa'da kırsal alanı egemenliği altına almaya başlamıştır. Kapitalizmin ortaya çıkan biçimleri, başarılı olmak için özel mülkiyetin yasal teminatlarını talep ederek metalaşma sürecine ivme kazandırmıştır. Yeni yeni pazarların biçimlemesi ve var olanların genişlemesi ile birçok insan daha çok para sahibi olma olanağına kavuşmuştur.

Toprağı parselleyerek, satışa konu eden yeni bir piyasa ortaya çıkmıştır. Bağımlılık ve karşılıklılık biçimindeki feodal ilişkiler, kapitalizm tarafından kırılmış ve parasal birikim amacı çerçevesinde çok sayıda insan, kırsal çiftçilik alanlarından emek piyasasında emeklerini satmak mecburiyetinde kalacakları kentlere doğru gitmeye zorlanmıştır.

Batı Avrupa'nın sanayi kenti, sınıfların çatışma alanıdır. Marx (2011), zamanının aşırılıklarını ve kapitalizmin fabrika rejiminin çalışan sınıfın yaşamı üzerindeki bütünsel tahribi gözlemlemiş ve sınıf mücadeleinin tarihin yönlendirici gücü olacağını öngörmüştür. Marx (2011: 341) *Kapital*'de, "kent ile kırın ayrılması, her tür gelişkin ve meta mübadelesinin aracılık ettiği işbölümünün temelidir. Toplumun bütün iktisadi tarihinin, bu karşılığın hareketinde özeltendiği söylenebilir" demekle birlikte "... burada konu üzerinde daha fazla durmayacağız" ifadesini eklemektedir. Kapitalizm etkisiyle kentsel büyümeyi ve eşitsiz gelişmenin yapısını açık bir biçimde belgelemek ise Engels'e kalmıştır. Engels (2013) *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* adlı eserinde Manchester'da burjuvazinin ve proletaryanın yerleşimlerinin ayrışmasını, kentin yerleşim alanına bitişik devasa fabrikalardan gelen kirliliği ve göçmen işgünün yerleşim alanını betimleyerek anlatmaktadır. Engels'in açıkça ortaya koyduğu gerçek, yeni sanayi kentinde düzinelerce aileyi barındıran büyük ve harap konutlar ve 19. yüzyılda sanayileşmenin yarattığı zenginliğin ortasındaki yoksulluktur.

Marx ve Engels'in değerlendirmelerinden yola çıkarak; kentin kapitalizmin bir yansımı olmasının yanında, kentleşmenin gelişiminin de sosyalizme geçişin gerekliliğini olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bu yönde eğilimler büyük kentlerde gelişmekte, sermaye karşıtı etkili mücadelenin koşulları burada olgunluğa erişmektedir.

Raymond Williams (1975: 216) tarafından da belirtildiği gibi, burada iki zıtlığın kaynağı olarak kent bir taraftan kapitalizmin kötülüklerinin yoğunlaşmasını temsil ederken aynı zamanda bunun üstesinden gelecek işçi hareketinin

gelişiminin zorunlu koşullarını da oluşturmaktadır. Kırsal alanın yaşam koşulları burjuvaziye karşı tutarlı bir sınıf mücadeleşini sağlayamaz; çünkü ‘izole/kapalı yerleşimler yerleşim alanının ve çevrenin istikrarı ve sonuç olarak düşüncenin/zihniyetin sabitleştirilmiş niteliği’ tüm bu gelişmeler için olumsuzluk kaynağıdır.

Marx’ın, *Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i* adlı eseri, siyasal bilinc ile kentsel mekân arasındaki ilişki bağlamında, modern kapitalist kent için oldukça açıklayıcıdır. Marx'a göre, belirli tarihsel koşullar altında kentsel proletarya, kırsal çiftçiler ‘kır hayatının yalıtılmışlığından’ zayıf düşmüşken, devrimci bir sınıf bilinci kazanabilir. Marx (2016: 237), 19. yüzyılın ortalarında Fransa üzerine yazarken, küçük çiftçilerin sınıf bilincini aşağıdaki alıntıda ortaya koymaktadır:

Küçük çiftçiler, üyeleri aynı durumda yaşayan, ama kendi aralarında çok yönlü ilişkilere girmeyen devasa bir kitle oluşturur. Üretim biçimleri, onları karşılıklı ilişkilere sokmak yerine, birbirlerinden yalıtrır. Fransız ulaşırma araçlarının zayıflığı ve köylülerin yoksuğu bu yalıtılmışlığı artırır. Üretim alanı olan tarla, işlenmesi sırasında, işbölümüne, bilimin kullanılmasına izin vermez, dolayısıyla da gelişmenin çok yönlüleşmesine, yeteneklerin farklılaşmasına, toplumsal ilişkilerin zenginleşmesine fırsat tanımaz. Her bir köylü ailesi neredeyse kendine yetecek durumdadır, tüketiklerinin büyük bölümünü dolayısız olarak kendisi üretir ve böylece, geçim araçlarını elde etmesinin yolu, toplumla ilişki kurmaktan çok, doğuya değişim tokus yapması olur. Tarla, köylü ve aile; onun yanında başka bir tarla, bir başka köylü ve bir başka aile. Bunların bir yığını bir köyü ve bir yığın köy de bir ili oluşturur. Fransız ulusunun büyük kitlesi işte böyle, aynı adlı büyülüklüklerin basitçe birbirine eklenmesiyle, bir çuval patatesin bir patates çuvalı oluştumasına benzer şekilde oluşturulur.

Bu alıntıda dikkat çeken ilk nokta, köylülerin hem birbirlerinden hem de çevrelerinden yalıtılmış bir halde olduklarıdır. *Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i* adlı eserden daha önce yazılan *Komünist Manifesto’da*, Marx ve Engels'in bu durum için geliştirdikleri argümana göre; burjuvazi işçilerin hareketine, onları ‘nüfusun önemli bir bölümünü kır hayatının yalıtılmışlığından kurtarmak’ üzere büyük kentler oluşturarak hizmet etmektedir. Böylece, kentsel yaşam, halkın kırsal yaşamın sınırlamalarından uzaklaştırarak kolektif güçlerini deneyimleme olanağı sağlamaktadır (Katznelson, 1992: 36; Short, 2006: 23). Potansiyel olarak devrimci koşulların gelişmesi, kapitalizmde içsel olan bir yönelimdir.

Alıntıda dikkat çeken ikinci nokta ise ‘bir çuval patates’ benzetmesidir. Marx ve Engels'in köylülüğe ya da köylülere yönelik aşağılayıcı ve kücümseyici bir tavır takındıkları, sıklıkla dile getirilen bir iddiadir. Bu iddianın en büyük dayanak noktalarından ilki, bu çalışmanın da konusu olan *Komünist Manifesto’da* geçen ve değişen anlamı nedeniyle yanlış anlaşılan ya da yanlış çevrilen ‘kırsal yaşamın aptallığı’; ikincisi ise *Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i* adlı eserde yer alan ‘bir

çuval patates’ ifadesidir. Bu dayanak noktaları bazen ayrı ayrı eleştirisi konusu edilmektedirler; ama çoğunlukla birlikte dile getirildiklerini söyleyebiliriz. Örneğin Dworkin (2007: 196) konuya ilgili görüşlerini “Marx köylüleri, onları bir çuval patatese benzeterek ve ‘kırsal yaşamın aptallığı’ndan bahsederek, işe yaramaz bir sınıf olarak görmektedir” şeklinde ifade etmektedir. Marksist literatürün dogmalarla dolu olduğunu düşünen Armah da (1984: 56) “köylü mantıksızlığı dogmasının kanıtları patates çuvalı benzetmesi ve daha açık olarak kırsal yaşamın aptallığı ifadesidir... Köylüyü doğuştan aptal olarak görmek ve köylü sınıfını işçi sınıfı olarak değerlendirmedeki isteksizlik, mantıksızdır” satırlarıyla bu iki ifadeyi kanıt olarak sunmaktadır.

Bu çalışmanın hedefi, bu iddiaları çürütmek değildir, bunun için kuşkusuz ki daha kapsamlı bir analize ihtiyaç vardır. Buna karşın, bahsi geçen iki ifadenin de bu iddiayı kanıtlamak ya da desteklemek için kullanılamayacağını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Çalışmanın başından itibaren açıklamaya çalıştığımız üzere ‘kırsal yaşamın aptallığı’ Almancada *idiotismus*, İngilizcede ise *idiocy* kelimesinin yüzyıllar içinde değişen anlamı nedeniyle yanlış çevrilmiş ve çoğunluk tarafından yanlış anlaşılmıştır. ‘Bir çuval patates’ benzetmesi ise köylülerin, ‘kendi için sınıf’ oluşturacak özelliklerden yoksun olduklarına işaret etmektedir. Marx (2016: 237) yukarıdaki alıntıının yer aldığı paragrafin devamında şöyle yazmaktadır:

Milyonlarca ailenin, onların yaşam biçimleri, çıkarları ve eğitimleri açısından diğer sınıflardan ayıran ve bu sınıflarla düşmanca karşı karşıya gelmelerine yol açan iktisadi varlık koşulları altında yaşaması ölçüsünde, bir sınıf oluştururlar. Küçük çiftçiler arasında yalnızca yerel bağlantıların bulunması, çıkarlarının aynılığının aralarında hiçbir birliktelik, hiçbir ulusal bağ, hiçbir siyasal örgütlenme yaratmaması ölçüsünde, bir sınıf oluşturmazlar.

Dolayısıyla köylüler, ‘kendinde sınıf’ olmak için gerekli nesnel varlık koşullarına sahiptirler; ama bu nesnel koşullar ‘kendi için sınıf’ olmak adına yeterli değildir. Başka bir deyişle ‘kendinde sınıf’ olmaları, bir sınıf bilincine erişikleri anlamına gelmemektedir. Köylülerin yaşam tarzları ‘kendi için sınıf’ olmalarının önünde engel teşkil etmektedir. Onları bir çuval patates olarak nitelемek, aşağılamak ya da küfürmemeç için yapılan bir benzetme değildir; bu durumu açıklamak için başvurulan bir metafordur.

Biz bu tartışmada; herhangi bir çalışma yaparken, ‘kırsal yaşamın aptallığı’ ifadesinden yola çıkarak kelimelerin ya da kavramların etimolojik anımlarının ve doğru çevrilmelerinin önemine; ‘bir çuval patates’ örneğinden hareketle de kavramların içinde yer aldıkları bağlamdan koparılmadan değerlendirilmelerinin zorunluluğuna dikkat çekmekle yetinelim.

Komünist Manifesto, yazıldığı dönemden günümüze kadar güncellliğini yitirmemiş bir eserdir. Hem metni ve Marx ile Engels'in fikirlerini savunanlar hem de metne ve Marx ile Engels'in fikirlerine karşı çıkanlar için sıkça başvurulan, atıf verilen ve alıntı yapılan bir çalışmadır. *Komünist Manifesto*'yu ister övsünler ister yersinler, tüm çalışmalarının dikkat etmesi gereken ilk husus; doğru bir okumanın yapılmasıdır. Eserin orijinal dili olan Almanca bilmeyenler için doğru bir okuma yapmanın ilk koşulu da doğru çeviri yapılmasıdır. Kaldı ki Almanca aslı dahi kelimelerin yüzyıllar içinde değişen ya da çoğalan anlamları nedeniyle yanlış anlamalara açıktır. Dolayısıyla başta da belirtildiği üzere, *Komünist Manifesto* üzerinden Marx ve Engels'in kırsal yaşama atfettiği niteliğin 'aptallık' hali olmaktan kurtarılması için doğru bir okumanın yapılması, kır-kent ayrimı bağlamında kırsal emeğin, kentin entelektüel yaşamından 'yalıtlılışlığı' üzerinden değerlendirilmesi ve kapitalist kentleşme bağlamında kırsallığın burjuvazi ile doğru biçimde ilişkilendirilmesi gerekmektedir.

Sonnotlar

¹ Kitabın ilk basımı 1848 yılında yapılmıştır. Bu ilk baskının kapağında yazar ismi bulunmamaktadır. İlk baskısı için bkz. Marx K ve Engels F (1848). *Manifest der Kommunistischen Partei*. London: Office der "Bildungs –Gesellschaft für Arbeiter".

² Kitabın ilk basımı için bkz. Draper H. (1978). *Karl Marx's Theory of Revolution-Vol 2 The Politics of Social Classes*. New York: Montly Review Press.

³ Bkz. Draper H (1984). *The Annotated Communist Manifesto*. Berkeley: Center for Socialist History.

⁴ Kitabın ilk basımı için bkz. Draper H (1994). *The Adventures of the Communist Manifesto*. Berkeley: Center for Socialist History.

⁵ Tezin orijinali için bkz. Marx K (1902. Differenz der Demokritischen und Epikureischen Naturphilosophie. İçinde: *Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle*, F Mehring (Ed.), 4 vols., Stuttgart.

⁶ Bkz. Mc Donagh P (2008). *Idiocy-A Cultural History*. Liverpool: Liverpool University Press.

⁷ Kitabın kapağında 'Almancadan Çeviren Nail Satlıgan' yazmasına ve Yordam Kitap'ın çevirmeni Satlıgan olarak sunmasına rağmen; kitabıñ içinde 'Çeviri: Nail Satlıgan ve Tektaş Ağaoglu' yazmaktadır.

Kaynakça

Ahmad A (2018). Kendi Zamanında ve Bizim Zamanımızda Komünist Manifesto. İçinde: *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*, Çev. Şükrü Alpagut, İstanbul: Yordam Kitap, 209-237.

- Almanca-Türkçe Büyük Lügât (1973). Haz. A C Denker ve B Davran, İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- Armah A K (1984). Masks and Marx: The Marxist Ethos vis-à-vis African Revolutionary Theory and Praxis. *Présence Africaine*, Nouvelle Série, No. 131, 35-65.
- Attoh K (2017). Public Transportation and The Idiocy of Urban Life. *Urban Studies*, 54 (1), 196-213.
- Berman M (2013). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. Çev. Ü Altuğ ve B Peker, İstanbul: İletişim Yayıncıları.
- Curtis N (2015). *İdiotizm-Kapitalizm ve Hayatın Özelleştirilmesi*, Çev. M Ratip, İstanbul: İletişim Yayıncıları.
- Draper H (2004). *The Adventures of the Communist Manifesto*. Alameda: Center for Socialist History.
- Draper H. (2011). *Karl Marx's Theory of Revolution-Vol 2 The Politics of Social Classes*. Delhi: Aakar Books.
- Dworkin D. (2007). *Class Struggles*. Harlow: Pearson Longman.
- Engels F (2013). *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu*. Çev. O Emre, İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Eski Yunanca-Türkçe Sözlük (2011). Haz. G Çelgin, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Foster J B (2000). *Marx's Ecology- Materialism and Nature*. New York: Monthly Review Press.
- Foster J B (2001). *Marx'ın Ekolojisi- Materyalizm ve Doğa*. Çev. E Özkaray, Ankara: Epos Yayıncılık.
- Fransızca-Türkçe Sözlük (1962). Haz. M A Ağakay, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Goethe-Wörterbuch(1999). http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?si gle=GWB&mode=Vernetzung&hitlist=&patternlist=&lemid=JI00078#XJI00078, Erişim Tarihi: 21.04.2019
- Goonewardena K (2004). Urban Space and Political Consciousness: A Report on Theory. *Review of Radical Political Economics*, 36 (2), 155-176.
- Hobsbawm E (1998). Introduction. İçinde: K Marx ve F Engels, *The Communist Manifesto-A Modern Edition*, London and New York: Verso, 1-30.
- Hohenberg P M ve L H Lees (1995). *The Making of Urban Europe: 1000-1994*. Cambridge: Harvard University Press.
- İleri R N (2018). Türkçede Manifesto. İçinde: *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazilar*, İstanbul: Yordam Kitap, 15-17.

- Katznelson I (1992). *Marxism and the City*. Oxford: Oxford University Press.
- Keleş R (2008). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Köymen O (2008). *Kapitalizm ve Köylülük- Ağalar Üretenler ve Patronlar*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Kurt H (2003). *Türkiye'de Kent-Köy Çelişkisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Le Galés P (2002). *European Cities: Social Conflicts and Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Marx K (2000). *Demokritos ve Epikuros'un Doğa Felsefeleri*. Çev. H Demirhan, Ankara: Sol Yayıncıları.
- Marx K (2011). *Kapital Cilt I*. Çev. M Selik ve N Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx K (2016). Louis Bonaparte'nin 18 Brumaire'i. İçinde: *Fransız Üçlemesi*, Çev. E Özalp, İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx K ve F Engels (1923). *Komünist Beyannamesi*, Nâkili: Doktor Şefik Hüsnü, Aydınlık Külliyesi Numero:9, Ankara: Şehzadebaşı- Evkaf Matbaası.
- Marx K ve F Engels (1997). *Komünist Manifesto*, Çev. Gaybiköylü, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayıncıları.
- Marx K ve F Engels (2008). *Komünist Manifesto*, Çev. C Üster ve N Deriş, İstanbul: Can Sanat Yayıncıları.
- Marx K ve F Engels (2010). *Komünist Partisi Manifestosu*, Çev. O Erdem, İstanbul: Arya Yayıncılık.
- Marx K ve F Engels (2011). *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, Çev. M Erdost, Ankara: Sol Yayıncıları.
- Marx K ve F Engels (2014). *Komünist Parti Manifestosu*, Çev. Y Onay, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Marx K ve F Engels (2015). *Komünist Manifesto*, Çev. E L Bakaç, İstanbul: Zeplin Kita
- Marx K ve F Engels (2016a). *Komünist Manifesto*, Çev. N Satlıgan, İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx K ve F Engels (2016b). *Çizgilerle Komünist Manifesto*, Çev. N Satlıgan, İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx K ve F Engels (2018a). Komünist Manifesto. İçinde: *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazilar*, Çev. N Satlıgan, İstanbul: Yordam Kitap, 19-51.
- Marx K ve F Engels (2018b). *Komünist Manifesto*, Çev. T Bora, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Merriam-Webster's Collegiate Dictionary (1998). Massachusetts: Merriam-Webster Inc.

Meyers Großes Konversationslexikon (1902). http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?sigle=Meyers&mode=Vernetzung&lemid=II00222#XII00222, Erişim Tarihi: 21.04.2019.

Mitrany D (1951a). *Marx Against The Peasant: A Study in Social Dogmatism*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Mitrany D (1951b). Communism and the Peasants. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 276, Lessons From Asia, 99-104.

Nimtz A H (2012). *Demokrasi Savaşçıları Olarak Marx ve Engels*. Çev. C Saday, İstanbul: Yordam Kitap.

Petit Larousse (1960). Troisième Tirage, Paris: Librairie Larousse.

Savran S (2013-2014). Marksizmin Kuyumcusu. *Devrimci Marksizm*, 19, 45-59.

Short J R (2006). *Urban Theory: A Critical Assessment*. Hounds mills: Palgrave Macmillan.

The Concise Oxford Dictionary (2001). Ed. J Pearsall, New York: Oxford University Press.

Williams R (1975). *The Country and The City*. New York: Oxford University Press.